

Kehveli -kerhomateriaalin ■

lisäosa 2

Toimittanut Anna-Riikka Lavia ■

Kuvitus ja taitto Jere Kasanen ■

Julkaisija Karjalainen Nuorisoliitto ry, 2007 ■
Käpyläнкуja 1, 00610 Helsinki
puh. 09-7288 4619 tai 09-7288 4630
fax: 09-7288 1710

Sisällysluettelo

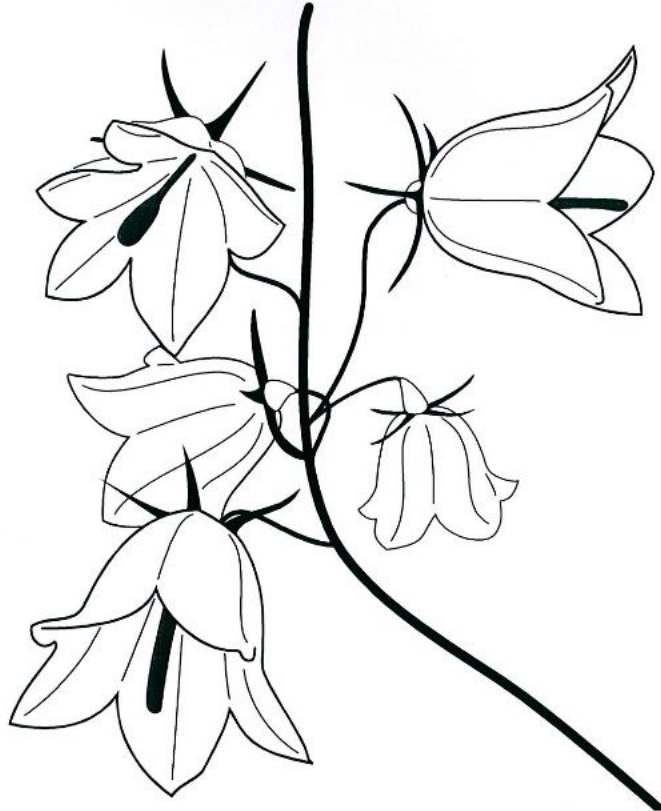
Juhannus	3
Miksi juhannusta vietetään?	3
Juhannustapoja ja -taikoja	4
Juhannus Jaakkimassa	4
Kesän kukkasia	5
Kerää kesän kukat kasvioksi	5
Ahomansikka	6
Keto-orvokki	7
Puna-apila	8
Maitohorsma	9
Nauhoja ja nyörejä	10

Miksi juhannusta vietetään?

Juhannus on vanha keskikesän juhla, joka tunnettiin Itä-Suomessa säänjumala Ukon juhlanä. Juhlimalla varmistettiin hedelmällisyys ja hyvä sato. Keskiäajalla kirkko omisti Suomessakin kesäkuun 24. päivän Johannes Kastajan syntymäjuhlaaksi ja juhlan nimeksi yleistyi juhannus, joka on Johannesnimen vanha ääntämismuoto. Nyt jo yli viisikymmentä vuotta juhannuspäivää on Suomessa vietetty kesäkuun 19. päivää seuraavana lauantaina.

Juhannukseen ei juuri liity kirkollista ja uskonnollista perinnettä, vaikka juhannuksena voi kylä päästä ripille tai mennä naimisiin. Suomalaiset

suuntaavat juhannuksena sankoin joukoin maaseudulle, mökille, ulkoilmajuhliin ja vesien ääreen. Juhannusjuhlissa poltetaan kokkoa, saunotaan, seurustellaan, syödään ja juodaan, kuten jo muinaisissa Ukon juhlissa oli tapana. Juhannuspäivä on myös Suomen lipun päivä. Juhannuksena Suomen lippu saa liehua läpi yön. Muina liputuspäivinä lippu lasketaan auringon laskiessa, tai viimeistään klo 21.00.

Juhannustapoja ja -taikoja

Rakennuksia koristeltiin juhannuksena vanhan tavan mukaan sisältä ja ulkoa koivunoksilla ja juhannussaunassa kylvettiin uudella vihdalla. Maalla tehtiin ennen aikaan nuorista koivuista myös lehtimajoja pihalle tai pystytettiin parimetriset koivut kahta puolen portaita. Kukkivia pihlajan- ja tuomenoksia, syreeneitä, kieloja ja muita kukkia kerättiin kotien kaunistukseksi. Näitä tapoja noudatetaan monin paikoin edelleenkin.

Paimenet ovat juhannuksena koristelleet myös lehmä, sillä lehväkoristeiden on ajateltu lisäävän karjaonnea ja maidonsaantia. Nykyään koivunoksia voi nähdä autojen, raitiovaunujen, junien ja veneiden keulassa. Perinteiset juhannusruoat liittyvät karjatalouteen: lehmät ovat alkaneet lypsää paremmin päästyään laitumelle ja on voitu tehdä maitoruokia. Karjalassa on nautittu piirakoita ja munamaitoa.

Juhannustaioilla on varmisteltu tulevaa satoa ja tavoiteltu onnea rakkaudessa. Juhannusyönä kieriskeltiin kasteisessa pellossa, jotta kaunistuttaisiin ja saataisiin teerenpilkut eli pisamat hävitettyä kasvoilta. Juhannusyönä tyynyn alla tuli olla paikakunnasta riippuen nelilehtinen apila, kukkasepele, tai seitsemän erilaista kukkaa, jotta unessa

näki ”sen oikean”. Tähän auttoi myös vasemman sukan kääntäminen nurinpäin.

Karjalan Kannaksella rakennettiin kirkontorinimaisia juhannuskokkoja, joiden kyhäämiseen saattoi mennä pari viikkoakin. Kokon polttaminen oli suuri juhla, ja tulen ympärille kerääntyä paljon väkeä laulamaan ja tanssimaan.

Tähyiltiinpä juhannusyönä muunkinlaisia tulia pellolta, soilta ja järvenseliltä. Aarnivalkeiden uskottiin syntyvän, kun haltiat polttavat hometta ja ruostetta raha-aarteestaan. Aarnivalkean paljastamaa aarretta on tietysti tavoiteltu mitä erilaisimmin keinoin, mutta sitä vartioi milloin musta koira, milloin härkä, milloin käärme. Aarteen savuttamattomuus on saatettu varmistaa myös jollakin mahdottomalla tehtävällä, joka aarteenetsijän tulee suorittaa.

Uskottiin myös, että sananjalka kukkii juhannusyönä. Sananjalka on itiökasvi, joka ei kuki koskaan, mutta sitä eivät ihmiset ole ennen vanhaan suostuneet uskomaan. Sen sijaan on ajateltu sananjalan kukkivan hyvin harvoin ja ainutlaatuisesti, juhannusyönä, ja sen tähden kukaan ei ole nähnyt sen kukkivan.

Juhannus Jaakkimassa

Juhannuksen vietto jakautui kahteen erilaiseen osaan, aattoon ja juhannuspäivään. Aatto pyrittiin viettämään veden äärellä, kenelle se suinkin oli mahdollista.

Kokon pystyttäminen oli juhannuksen tärkein asia. Rantakylissä se tehtiin ihan veden partaalle. Aattoamuna, usein jo aikaisemmin alettiin kokkotarpeita keräillä paikalle. Vanha tervattu vene lyötiin kahtia ja nokat nostettiin vastakkain pystyyn. Lisäksi koottiin vanhaa puutavaraa, laudan kappaleita, aidaksia, yleensä kaikkea tulen ruuaksi kelpaavaa. Sytykkeiksi varattiin tervaksia.

Sauna lämmitettiin hyvissä ajoin, että ehdittiin hyvin kokolle. Ennen hämärän tuloa kokko sytytettiin ja kuivat tervakset vauhdittivat sen nopeasti täyteen räntään. Nuoret leikkivät piirileikkijä, mutta jos oli osunut haitarinsoittaja mukaan, tanssittiin myös. Jaakkimassa oli muutamia yleisiä huvipaikkoja, joihin oli rakennettu tilava lava tanssimista varten. Sellainen oli kaikille jaakkimalaisille tuttu Lehmusniemi aivan Lahdenpohjan kauppalan

välittömässä läheisyydessä. Sinne välittivät liikennettä kauppalan rannasta yksityiset moottoriveneet ja S/S Venus. Siellä kului juhannusyö rattoisasti, samoin muilla kokoilla, esimerkiksi Kortelansaaressa Kortelassa.

Juhannusaamuna riennettiin kirkkoon. Hengenravinnon lisäksi se oli oivallinen nuorten tapaamis- mahdollisuus. Hyvin usein juhannusjuhlan ohjelmaan kuuluivat häät. Keskikesän juhlapäivä tarjosi tällaiselle perhejuhlalle mitä kauneimmat ulkoiset puitteet.

Jos talossa oli lippusalko ja lippu, vedettiin tuona Suomen lipun päivänä lippu hulmuamaan salkoon.

Karjalanpaisti, piiraat, munavoi, riisipuuro ja seka-hedelmäsoppa kuuluivat ilman muuta juhannuksen ruokapöytään, juhlan kunniaksi myös lestyleipä.

Jos kylässä oli keinupaikka, kokoontuivat nuoret vielä juhannusiltana sinne toisiaan tapaamaan. Kotiin palattiin kuitenkin jo hyvissä ajoin, että jaksettiin taas aamulla aloittaa arkiaskareet.

Aune Kilpiö

Lähteet:

- www.finlit.fi
- <http://www.kolumbus.fi/seurasaarisaatio/Suomi/sivut/Tapahtumat/juhannus.htm>
- Vilkuna, Kustaa 1981: Vuotuinen ajantieto. SKS.
- Timonen, Eija (et al.) 2007: Lystit möykkäjäiset. Draamatyö.

Kerää kesän kukat kasvioksi

Kesän kuluessa haasteeksi voi ottaa oman kasvion kokoamisen. Kasveja kannattaa kerätä erilaisilta kasvupaikoilta, kuten erityyppisistä metsistä, sekä niityiltä ja pelloilta. Kasvit on hyvä ottaa paikasta, jossa niitä on runsaasti. Jos kasvia on näkyvillä vain yksi, on se paras jättää omalle paikalleen.

Retkelle voi ottaa mukaan kasviokirjan, jolloin lajeja voi tunnistaa jo maastossa. Kerhossa voidaan järjestää vaikkapa kasvien tunnistustehtävä kasvien keräämisen yhteydessä. Tehtävänä voi olla esimerkiksi seitsemän ennalta nimetyn kukkasen kerääminen.

Kannatta kerätä sellaisia kasveja, jotka ovat mahdollisimman ehjänä säilyneitä, kauniita ja tyyppillisen näköisiä. Tällöin ne on helppo tunnistaa. Aivan pieniä lajeja voi ottaa useammankin yksilön. Kasvit kerätään yleensä juurineen, koska juurissakin on hyviä tuntomerkkejä. Tätä tarkoitusta varten mukaan on hyvä ottaa esim. pieni istutuskuokka tai jokin muu sopiva työväline.

Kerätty kasvi puhdistetaan mullasta mieluummin pesemättä. Kasvin voi maastossa sijoittaa vaikkapa muovipussiin, jossa on kosteuden säilyttämiseksi märkää paperia tai sammalta. Samalla kirjoitetaan muistiin kasvia koskevat tiedot: löytöpaikka, tietoja kasvupaikasta ja keräyspäivämäärä.

Kotona kasvi oiotaan huolellisesti valkoisen käärepaperin tai muun sopivan väliin. Paperiin merkitään kasvia koskevat keräystiedot. Kasvin annetaan olla tämän arkin välissä koko kuivauksen ajan. Kasvi sitä suojaavine papereineen pannaan joko puristimeen tai sitten painojen alle esimerkiksi sanomalehtien väliin. Jos ei ole varsinaista kasvipuristinta, sellaiseksi käy kaksi vaneri- tai lastulevyä, joiden päälle pannaan tiiliskiviä tai esimerkiksi kirjoja tai puhelinluetteloita painoksi. Painoa pitää olla tar-

peeksi, sillä muuten lehdet jäävät rypyisiksi. Sanomalehtiä vaihdetaan tarpeen mukaan, jolloin kasvi kuivaa hyvin ja säilyttää värinsä kauniina. Oikein mehevien kasvien kuivauspaperit on vaihdettava jo muutaman tunnin kuluttua, mutta kuivempien kasvien osalta riittää paperin vaihtaminen päivän parin päästä. Kasvin annetaan olla puristimessa tai painon alla vähintään kaksi viikkoa.

Kun kasvit ovat kuivuneet ne voidaan kiinnittää tukevalle paperiarkille arkistointiteipillä. Kovakouraistakin käsittelyä kestävä kokoelman saa syntymään kiinnittämällä kasvit tukevalle pahville kontaktimuovin alle. Kasvit voi sijoittaa myös muovitaskuihin. Olipa kokoelma millainen tahansa, kannattaa siihen merkitä kunkin kasvin keräystiedot, joista ilmenee kasvin nimi, löytöpaikka, tiedot kasvupaikan laadusta, keräyspäivämäärä ja kerääjän nimi. Jos kasvien tunnistuksessa käytetyssä kasviokirjassa on myös kasvien tieteelliset nimet, kannattaa nekin kirjoittaa kokoelmaan suomenkielisen nimen ohella. Kasvin tieteellinen nimi on sama kaikkialla maailmassa, vaikka tavallisessa puheessa käytetty nimi voi vaihdella jopa paikkakunnittain. Kasveista voi tehdä kansion solmimalla pahvit nauhojen avulla yhteen kansion tapaan. Pahvit tai muovitaskut voi myös sijoittaa kierrekansioon tai sopiviin koteloihin. Valmista kansiota on kiva selailta ja samalla voi haaveilla vaikkapa seuraavasta suvesta.

Ohjeet:

Nettikasvio osoitteessa:

<http://www.jyu.fi/okl/kasvio/index.php>

Lähteet:

Suomen terveyskasvit – Luonnon parantavat yrtit ja niiden salaisuudet. 1982.

Ahomansikka | *Fragaria vesca* L.

Ahomansikkaa, josta tuttu puutarhamansikkamme on kehitelty, pidetään suomalais-ten rakkaimpana marjana: ”Oma maa mansikka, muu maa mustikka”. Ahomansikka on myös tunnettu rohtokasvi, josta Lönnrotin kirjoittaa Suomen Kasviossa – Flora Fennicassa. Lönnrotin mukaan marjat vilvoittavat, sammuttavat janon, vauhdittavat vatsan toimintaa ja saattavat jopa estää luuvaloa (kihdistä ja muista reumaattisista oireista käytetty nimitys). Mansikoilla hoidettiin reumaattisia sairauksia jo 1700-luvulla, ja etenkin sen lehtien ja juurien ajateltiin sisältävän tehokkaita rohtoaineita. Mansikanlehtiteetä suositeltiin kihdin ja munuais kivien hoidoksi. Teehen saatettiin sekoittaa myös mustaherukan ja vatun lehtiä.

Keto-orvokki | *Viola tricolor* L.

Sini-valko-keltainen keto-orvokki on ollut arvostettu rohtokasvi. Kansanlääkinnässä orvokin on ajateltu lisäävän virtsaneritystä, edesauttavan vatsan toimintaa ja puhdistavan verta. Aina keskiajan lopulta alkaen on orvokista valmistettua teetä käytetty erilaisten ihottumien hoitoon. Sitä on käytetty myös ulkoisesti vaikeasti parantuvien haavojen hoitoon. Isokukkaisilla tarhaorvokeilla ei ole todettu olevan parantavia ominaisuuksia, joten rohtokasveina ja teenä käytettävät orvokit on etsittävä luonnosta. Parhaiten keto-orvokkeja löytyy kuivilta paikoilta, jopa kallioilta.

Puna-apila | *Trifolium pratense* L.

Apila vaikuttaa elimistöön piristävästi ja siinä on runsaasti valkuaista. Se on erinomainen rehu kasvi kotieläimille ja sopisi salaattiinkin, jos lehdet olisivat mukavamman makuisia. Sen sijaan kukkien sisältämä mesi antaa niille miellyttävän maun ja tuoksun, ja kukista onkin valmistettu teetä ja rohtoja. Teen on ajateltu parantavan ripulia, vatsakatarria, peräpukamia, yskää, ja auttavan maksavaivoissa. Lisäksi teen on uskottu puhdistavan verta. Apilaa on käytetty myös haavojen hoitoon. Puna-apiloita kasvaa niityillä, pientareilla ja teiden varsilla, tosin teetä varten kasvit tulee kerätä sellaiselta paikalta, jossa ne eivät ole päässeet likaantumaan.

Maitohorsma | *Epilobium angustifolium* L.

Maitohorsma on tuttu näky teiden varsilla, mutta niitä kannattaa mieluummin poimia pellonreunasta tai vaikkapa hakkuuaukeilta. Horsmasta on tehty kansan keskuudessa suunkurlausvesiä, koska sillä on limakalvoja supistava ja haavoja puhdistava vaikutus. Maitohorsmasta keitetyllä keitoksella on hoidettu vatsatauteja, kuten suolistokattaria ja vatsahaavaa. Keväällä nuoria horsman versoja voi keittää syötäväksi. Niitä on lisätty myös karjan rehuun, sillä niiden on uskottu lisäävän maidon erittymistä.

Nauhoja ja nyörejä

Kotitekoiset nauhat ovat olleet hyvin monikäyttöisiä. Niitä on käytetty vöinä, reunusnauhoina ja olkainnauhoina, ripustimina, hiuksissa ja päähineissä, sukkanauhoina, kapalovöinä, kenkien ja tallukoiden nauhoina sekä hevosen ohjaksina ja mahavöinä.

Nauhat ovat olleet suosittuja häälahjoja, joita morsiamet ovat lahjoittaneet sulhasen suvulle. Koristenuhoja on myös jaeltu häissä. Kaikista arvostetuimpia nauhoja ovat olleet monimetriset, värikkäät matkavyöt eli turkinvyöt, joita kutsuttiin myös isännän tai miesten vöiksi. Sulhasen kansanomaisessa puvussa on voitu käyttää myös valkeata sulhasvyötä ja myös miesten polvihousuihin ovat kuuluneet värikkäät, villaiset sukkanauhat.

Tytön ja vaimon saattoi Etelä-Karjalassa erottaa päähineessä olleiden nauhojen väristä ja leveydestä. Nauhoihin on liittynyt tapakulttuuria, joka on peräisin Euroopasta. Värikkäät nauhat ovat toimineet paitsi koristeina ja lahjoina myös suoja- ja torjuntaesineinä.

Seuraavassa on liuta nauhojen kutsumanimiä eri puolilta Suomea. Arvaa mitkä kolme eivät ole oikeita?

tiuhta
viuhti
tiuhtarihma
viula
sidekaide
nippuside
rippunauha
alusti
polusti
kilpanen

Nauhojen kutsumanimiä eivät ole:

viuhti
nippuside
alusti

Karjalassa on tehty etenkin vyölaudoilla kudottuja lautannauhoja, joiden historia ulottuu vuosituhansien taakse muinaisen Egyptiin saakka. Suomessa lautannauhoja on kudottu ainakin 500-luvulta lähtien, eli jo 1500 vuotta sitten. Läntisessä Suomessa on valmistettu enemmän nauhapirran avulla kudottavia pirtannauhoja. Tunnettiin tämä tekniikka myös Karjalassa, jossa nauhoja kutsuttiin paikoitellen nimellä mytkä. Nauhojen kutsumanimiä olivat myös tiuhta ja tiuhtarihma, viula, sidekaide, rippunauha, polusti ja kilpanen.

Lähteet:

Merisalo, Viivi 1978: Nauhoja. WSOY.

Ohjeita nauhojen tekemiseen:

Talaskivi, Anni 1985: Punapaula. Nauhojen ja nyörien valmistaminen

Nauhapiirtoja voi lainata Nuorisoliiton toimistosta

Pomintakuviainen pirtannauha